

הרב אלישיב קנוהל

נוהלי הכשרות בדורנו לאן? *

יהודי שומר מצוות פוגש בהלכות הכשרות באופן מתמיד: כאשר אדם קונה דברי מאכל, הוא בודק את כשרותם; בתוך מטבחו הוא מפריד בין המוצרים והכלים הבשריים לאלו החלביים; לפני אכילת חלב הוא שואל את עצמו אם אכל לפני כן בשר; ועוד.

מלבד זאת, הלכות כשרות המאכלים הן מההלכות המעצבות את קדושת החיים שלנו. רמז לכך ניתן למצוא בשלוש הפרשות בספר ויקרא שבהן מרוכזות ההלכות העוסקות באיסורי המאכלות. בפרשות אלו מציינת התורה שבהלכות כשרות המאכלים נבדלים ישראל מהאומות, והן חלק מההלכות המקדשות את עם ישראל בניגוד לדרך הטומאה שבה נהגו עמי מצרים וכנען. בסוף פרשת קדושים חוזרת ומסכמת התורה:

ושמרתם את כל חוקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם... ולא תלכו בחוקות הגוי אשר אני משלח מפניכם, כי את כל אלה עשו ואקוץ בם... והבדלתם בין הבהמה הטהורה לטמאה ובין העוף הטמא לטהור, ולא תשקצו את נפשותיכם... והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה', ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי. (ויקרא כ, כב-כו)

נדמה שפסוקים אלו עמדו לנגד עיניו של הרמב"ם, כאשר כלל בספר הקדושה שבמשנה תורה את הלכות איסורי הביאה ואת הלכות הכשרות בלבד. מדברי התורה עולה שאלו הן ההלכות שעליהן מבוססת קדושת החיים הישראלים. מכאן נבין עד כמה חשובה הזהירות בכשרות בכל מקום ובכל עת.

א. התגבשות הלכות הכשרות במהלך הדורות

כל-כך הקפידו ישראל בכל הדורות על הלכות אלו, עד שהוסיפו עליהן סייגים וסייגים סייגים. כך למשל ביחס לאיסור אכילת בשר בחלב, מהתורה לא נאסר אלא בישול בשר בהמה בחלב או ההנאה משניהם לאחר שנתבשלו ביחד. אולם חכמים הוסיפו ואסרו גם בשר עוף בחלב, ואף בשר וחלב שהתערבבו מבלי שנתבשלו ביחד. בנוסף, חייבו חכמים להמתין בין אכילת בשר לאכילת חלב. ניתן להביא דוגמאות נוספות למגמה זו, כגון האיסור מדרבנן לשתות חלב בהמה טהורה של גויים שמא ערבבוהו בחלב בהמה טמאה, ועוד הלכות רבות נוספות.

אין צורך לציין שתוספות אלו הן דין גמור, ככל דיני דרבנן, ומגמתן היא לשמור על דיני התורה בבחינת "עשו משמרת למשמרת" (מועד קטן ה, א).

בדורות שלאחר הגמרא ובתקופת הראשונים נוצרו מחלוקות הלכתיות רבות ביחס להלכות כשרות, והפוסקים נחלקו בשאלה אם להקל או להחמיר בפרטים מסוימים. מחלוקות אלה הוכרעו בדרך כלל בשולחן ערוך, חלקן כדעת המקילים וחלקן כדעת המחמירים. יש מחלוקות

* המאמר לקוח מתוך המבוא לספר הדרכה בענייני כשרות – 'אכלת ושבעת' שיצא בעז"ה בעתיד הקרוב.
הערת העורך (ע. א.): בענין זה, עי' במאמרו של הרב יעקב אריאל, "כיצד מהדרין? (על חומרות והידורי כשרות)", 'צהר' יז, עמ' 13 ואילך. וכן במאמרו "משקל החסידות בהנהגת השמיטה", 'התורה והארץ' ו, עמ' 456 ואילך.

שבהן לא נוצרה הכרעה אחידה, אלא עדה מסוימת אימצה דעה אחת ועדה שנייה את הדעה האחרת. בדרך כלל יסוד המחלוקת בין העדות השונות נעוץ במחלוקת בין המחבר והרמ"א.

ב. המנהג במחלוקות שלא הוכרעו

אמנם, גם לאחר גיבוש פסיקת הראשונים בשולחן ערוך וברמ"א, נותרו לא מעט מחלוקות בין האחרונים ללא הכרעה ברורה. לעתים מדובר במחלוקת הנוגעת לפרשנות המקורות הקדומים, ולעתים מדובר במחלוקת ביחס ליישום גדרי ההלכה הידועים בתוך המציאות המתחדשת. בפרטים מסוימים אכן נוצרה בין הפוסקים הסכמה רחבה לנהוג כדעה פלונית, אך מחלוקות רבות נותרו ללא הכרעה ברורה כאשר יש הפוסקים כך ויש הפוסקים אחרת. במצב של היעדר הכרעה, נוצר מרווח ביניים בין האסור והמותר. מחד, אי אפשר להכריע שהדבר אסור מחמת המתירים, ומאידך אי אפשר לטעון באופן חד-משמעי שהדבר מותר מחמת המחמירים. במרווח זה למקל יש על מי שיסמוך, אך יש מקום להחמיר ולחוש לאוסרים. אם כן, במקרים כאלה עולה השאלה כיצד ראוי לאדם ירא שמים לנהוג למעשה: האם ראוי לו להחמיר, או שמא עליו להקל כדעת המתירים? אף ששאלה זו משמעותית מאוד גם במישור הפרטי, היא עולה ביתר שאת בשאלות ציבוריות של עיצוב מדיניות כשרות: האם ראוי ללכת על פי הקו המחמיר כדי למנוע כל חשש איסור מציבור הקונים, או שמא ראוי לסמוך על הפוסקים המקילים ולהורות כמותם, לפחות במערכת הכשרות הרגילה? כדי להבהיר את הדילמה, נציג מספר דוגמאות מאפיינות:

1. **כשרות הג'לטין** – מספר תשובות חשובות נכתבו לגבי כשרות הג'לטין. יש כיום בשוק ג'לטין המיוצר מעצמות בהמה שאיננה כשרה (חזיר או פרה שמתה ללא שחיטה), ולמרות זאת הוא כשר לדעת כמה פוסקים חשובים¹. לעומתם, יש פוסקים האוסרים שימוש בג'לטין כזה. אמנם קיים גם ג'לטין המיוצר מדגים טהורים והוא כשר לכל הדעות, אולם ג'לטין כזה יקר יותר במאות אחוזים. אם כן פסיקה מחמירה בסוגיה זו גורמת ליצרנים להוצאות ניכרות, וממילא להעלאת מחירי המוצרים לציבור הרחב על כל המשמעויות הנובעות מכך. ברור ששאלת כשרות הג'לטין נוגעת גם לאדם הפרטי: גם אם מערכת הכשרות הכללית תסמוך על המקילים, האם ראוי להחמיר ולרכוש רק מאכל עם ג'לטין שאין עליו מחלוקת?

ב. **מסעדות הפתוחות בשבת** – אחת השאלות הנכבדות בתחום הכשרות היא, עד כמה אנו מוכנים להנמיך את רף הדרישות במתן כשרות על מנת להגדיל את מספר מפעלי המזון והמסעדות שיפעלו תחת פיקוח כשרותי כלשהו. לשאלה זו השלכות רבות, שכן ציבור רחב בארץ הינו שומר מסורת ומעוניין במזון כשר, אך אם לא ימצא מקום כשר הוא יאכל גם במקום שאיננו כשר. לכן מתעוררת השאלה, אם יש מקום לוותר על הקפדות כשרות מסוימות כדי לגרום ליותר מקומות להיות בעלי תעודת כשרות, ובכך למנוע מיהודים לאכול טרפות. לדוגמא, האם נכון להסיר ממסעדה הפועלת בשבת את ההכשר ואז ייתכן שימכרו שם נבלות וטרפות, או שמא בתנאים מתאימים יש להמשיך לתת למסעדה כזו הכשר רגיל על פעילותה בימות החול, כדי שלפחות האוכלים בה במהלך השבוע יזכו לכשרות בסיסית?

ג. **היתר המכירה** – בשנת השמיטה פער המחירים בין יבול נכרי לעומת תוצרת שגודלה על פי היתר המכירה, לעתים גדול ממאה אחוז. יש להדגיש, שרוב הציבור במדינת ישראל מסתפק

¹ עיין שו"ת הר צבי יו"ד סי' פג; אחיעזר ח"ג סי' לג (ה), ועוד.

בתוצרת שגודלה על פי היתר המכירה (אנשי הציונות הדתית, חלק ניכר מהציבור הספרדי הנאמן לפסקי הגר"ע יוסף, ציבור מסורתי רחב ועוד). בעיני אותו ציבור תוצרת זו כשרה. בכל אופן, חלק מהשוללים את תוקף היתר המכירה שללו את תעודת הכשרות מכל המקומות שאינם מעוניינים לקנות יבול נכרי וסומכים על המכירה.

קיימות דוגמאות רבות נוספות, אולם בשורש העניין אנו עוסקים בשאלה יסודית שהעסיקה את הפוסקים במהלך כל הדורות: איזו נטייה עלינו להעדיף – את הנטייה להחמיר או את הנטייה להקל? ברור שבאופן כללי הוכרעה הלכה כבית הלל – כלומר, כהדרכה כללית דרך ההיתר היא המועדפת; אולם ברור שזהו קו מנחה כללי בלבד, ולא ניתן לגזור מתוכו מסקנה לגבי כל מחלוקת ומחלוקת.

הסכנה הגדולה ביותר בדרך ההחמרה היא, שחומרות הנובעות מחששות מסוימים הופכות להיות בעיני הנוהגים כך לנורמה מחייבת, וגורמות להם להתעלמות מוחלטת מן הדעות המקילות. הדבר בא לידי ביטוי בשני מישורים:

1. **בהנהגת האדם עצמו** – יש המחמירים בחומרות שונות בכל מצב, גם כאשר מדובר בשעת דחק גדולה מאוד שלכל הדעות ניתן להקל בה (כגון הוצאה כלכלית יתרה או מחסור במזון בכשרות המועדפת עליהם).

2. **ביחס אל הזולת** – יש המחמירים בהנהגות שונות, ובעקבות כך רואים כפורק עול את כל מי שנוהג על פי הדעות המקילות. בעקבות כך, אנשים נמנעים מלאכול זה אצל זה, כולל אצל הוריהם ואחיהם, ועוד רעות חולות רבות. כמובן שיש אפשרות לאדם לקבל על עצמו חומרות מבלי ליפול במכשולים אלו, כפי שנרחיב להלן.

ג. בין דין לחומרה

בעקבות דברינו עולה השאלה: כיצד נגדיר כל הלכה והלכה שאנו לומדים בהלכות כשרות? מתי נגדיר אותה כדין ומתי כחומרה? מתי ההלכה נחשבת כדין גמור שכולנו מחויבים לנהוג בו, ומתי היא נחשבת לחומרה שהרוצה להקל בה יש לו על מי לסמוך?

למעשה, קשה מאוד להעביר קו ברור בין דין לחומרה בענייני הלכה. כבר כתב הרמב"ן (בהקדמה לספרו 'מלחמות ה') שענייני הלכה אינם מדע מתמטי שבו הדברים ברורים וחד-משמעיים. במצבי מחלוקת קיימים גוני ביניים רבים בהתאם לפוסקים ולמצבים השונים, וגם המקילים בהלכה מסוימת מסייגים לא פעם את פסיקתם או מורים לנהוג כמותם רק בדיעבד. אמנם לחלק מהציבור יש רב שעל פי פסיקתו הם נוהגים ללכת, ובמקרה כזה כל הקפדה מעבר לפסיקה של רבו תיחשב כחומרה; אולם רבים משומרי התורה והמצוות אינם כפופים לרב מסוים, ואם כן כיצד יכריעו מהו עיקר הדין ומהי חומרה?

כלפי רוב הציבור, לענ"ד יש להציע את החלוקה הבאה: בדינים שאיסורם הוא מדרבנן והפוסקים נחלקו ביישום האיסור, שורת הדין תהיה להקל במידה ויש לפחות שניים מהפוסקים המקובלים בדור המקילים בעניין, אפילו אינם רוב. החמרה כפוסקים האחרים תחשב לחומרה². לדוגמה, במקרה ששניים מהרבנים הבאים: הרב עובדיה יוסף שליט"א והרב משה פיינשטיין, הרב שלמה זלמן אויערבך או הרב אליעזר יהודה ולדינברג זצ"ל וכדומה, מקילים בהלכה מסוימת שחיובה

² עיינו במבוא לשבת הארץ, סוף פרק י.

הוא מדרבנן, גם אם הם מיעוט ביחס לפוסקים חשובים רבים אחרים, ניתן לסמוך עליהם לכתחילה.

ד. עת להחמיר ועת להקל

בדברים הבאים אנסה להביא כמה מקורות שבהם קיימת התייחסות לשאלה שהצגנו. כפי שנזכר לעיל, מאז ומקדם היו גדולים שסברו שהנהגת הציבור צריכה להיות על פי הקו המחמיר, ואין כל חדש תחת השמש. למרות זאת, כיוון שמאמר זה עניינו להציב את דרך האמצע כדרך המועדפת לציבור הרחב, המקורות שאציג יהיו בכיוון זה ולא אביא את דברי החולקים. אנו נפתח בעיסוק ברמה הפרטית וממנו נעבור גם להיבט הציבורי. הרמח"ל בספרו 'מסילת ישרים' עוסק בהרחבה במידת הפרישות. במהלך הדיון הוא אומר את הדברים הבאים (פרקים יג-טו):

ואם תאמר: מנין לנו להיות מוסיפים והולכים באיסורים, והרי חכמינו ז"ל אמרו "לא דיך מה שאסרה תורה, שאתה בא לאסור עליך דברים אחרים?" והרי מה שראו חכמינו ז"ל בחכמתם שצריך לאסור ולעשות משמרת כבר עשוהו, ומה שהניחו להיתר הוא מפני שראו היותו ראוי להיתר ולא לאיסור, ולמה נחדש עתה גזירות אשר לא ראו הם לגזור אותם?!... התשובה היא, כי הפרישות ודאי צריך ומוכרח והזהירו עליו חכמינו ז"ל, הוא מה שנאמר 'קדושים תהיו - פרושים תהיו'...

ואם תשאל ותאמר: אם כן, אפוא, שזה דבר מצטרך ומוכרח, למה לא גזרו עליו החכמים כמו שגזרו על הסייגות ותקנות שגזרו? הנה התשובה מבוארת ופשוטה, כי לא גזרו חכמים גזרה אלא אם כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה, ואין רוב הציבור יכולים להיות חסידים, אבל די להם שיהיו צדיקים. אך השרידיים אשר בעם החפצים לזכות לקרבתו יתברך ולזכות בזכותם לכל שאר ההמון הנתלה בס, להם מגיע לקיים משנת חסידים אשר לא יוכלו לקיים האחרים, הם הם סדרי הפרישות האלה כי בזה בחר ה', שכיון שאי אפשר לאומה שתהיה כולה שוה במעלה אחת, כי יש בעם מדרגות מדרגות איש לפי שכלו, הנה לפחות יחידי סגולה יימצאו אשר יכינו את עצמם הכנה גמורה...

והפרישות בדינים הוא להחמיר בהם תמיד, לחוש אפילו לדברי יחיד במחלוקת אם טעמו נראה, אפילו שאין הלכה כמותו, ובתנאי שלא יהיה חומרו קולו, ולהחמיר בספיקות אפילו במקום שאפשר להקל בהם... והנה כל זה מותר הוא מן הדין ודאי, אלא איהו דאחמיר אנפשיה. וכבר זכרתי למעלה שאין ללמוד ממה שהותר על כל ישראל, לפרושים שיש להם להרחיק מן הכיעור ומן הדומה לו ומן הדומה לדומה.

אם נסכם את דבריו המאלפים של הרמח"ל המצוטטים כאן בקיצור נמרץ, הרי שהוא מצדיק את הנהגת הפרישות וההחמרה ורואה בה ערך גדול. אף על פי כן, הוא מגדיר באופן ברור למי מיועדת דרך זו – לצדיקים וליחידי סגולה. הציבור כולו איננו צריך ללכת בדרך הפרישות וההחמרה היתרה. כאן עלינו להיזכר מי הם הצדיקים שעליהם מדבר הרמח"ל – מדובר באלו השומרים על מידת הזהירות, הזריזות והנקיות, שתוארו בתחילת חיבורו של הרמח"ל. כל מי שיקרא בפרקים הראשונים של 'מסילת ישרים', יוכל להיווכח עד כמה רבים מאתנו עדיין צריכים להשתלם בשלוש המידות המתוארות בהם. אם כן, רק לכשנשלים משימה זו, נהיה רשאים לדעת הרמח"ל לפנות ולחפש חומרות שאינן מחויבות על פי דין.

אמנם, נדמה שאין כל פגם בכך שגם האדם מן השורה, שעדיין לא השלים את עצמו במידות הזהירות והזריזות, ידבק במצווה מסוימת וידקדק בה במידה מרובה לפי כל החומרות. אדרבה, נראה שהנהגה זו תואמת את דברי הרמב"ם בפירושו למשנה על כך שלכל אדם יש מצווה או מצוות שבהן הוא דבק במיוחד ומנסה לקיימן בשלמות³, אך זאת רק לגבי מצווה או כמה מצוות בודדות ולא כהנהגה כללית לכלל המצוות. זוהי כנראה כוונת הרמח"ל שאין זה מן הראוי לאדם לתור אחר חומרות והידורים **כדרך חיים**, קודם שיעשה את המאמץ הראוי להשלים את עצמו בגופי ההלכות השונות.

כעת נשאל: האם אותם החסידים הפרושים הראויים לכך צריכים להחמיר בכל מצב? על כך כותב הרמח"ל בסוף פרק כ:

נמצאת למד שהבא להתחסד חסידות אמיתי, צריך שישקול כל מעשיו לפי התולדות הנמשכות מהם ולפי התנאים המתלווים להם, לפי העת, לפי החברה, לפי הנושא ולפי המקום. ואם הפרישה תוליד יותר קידוש שם שמים ונחת רוח לפניו מן המעשה, יפרוש ולא יעשה... ואין הדברים מסורים אלא ללב מבין ושכל נכון, כי אי אפשר לבאר הפרטים שאין להם קץ, וה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה.

אנסה להסביר את דברי הרמח"ל באמצעות דוגמא מסוגיית הכשרות שבה אנו עוסקים. לצערנו, אנו שומעים מדי פעם על תקלות שונות אצל גופי הכשרות השונים, גם המהודרים ביותר. לפיכך ראוי שהפרוש והמחמיר על עצמו יימנע מלאכול במסעדות ציבוריות – גם בהכשר למהדרין מן המהדרין – שמא יבוא לאכול במקום בו אירעה תקלה ונמצא מכניס איסורים לפיו. אדם כזה יאכל רק במקום שבו בעל הבית מוכר לו כירא שמים, וברור שכל הנהלים נשמרים שם כראוי. יחד עם זאת, ברור שכל מקום בעל תעודת כשרות הוא בחזקת כשר, שהרי התקלות הן מועטות ומן הדין אין צריך לחשוש להן. לפיכך לציבור הרחב נתיר לאכול בכל מקום בעל תעודת הכשר מתאימה.

יש לציין, שגם המחמיר על עצמו חייב לשקול בכל מקרה מה הן תוצאות החמרתו. אם בעקבות ההחמרה של אותו פרוש יימנעו הרבים מלאכול באותו אולם, ובכך תיפגע אנושות פרנסתו של בעל הבית, יתכן ועל הפרוש להקל גם לגבי עצמו משום גרימת נזק כספי לזולת ומשיקולים הנובעים מן המעלה הראשונה בהלכות צדקה. בנוסף, על הפרוש לשקול אם החומרה שבה הוא נוקט מתאימה גם לבני ביתו ואם גם הם יכולים לעמוד בה, על מנת שלא לגרום בהחמרתו צער לסובבים אותו.

דוגמא נוספת למשמעות דברי הרמח"ל נוגעת לטענה שאותה יכולים לטעון גופי הכשרות הציבוריים. כידוע, חלק מהציבור מבקש לאכול 'מהדרין' בגלל חומרות שונות. כמו כן יצרני המזון מעוניינים להרחיב את פלח השוק שלהם. אם כן, יטענו גופי הכשרות, הדרישה להחמרה בכשרות היא תוצאה מתנאי השוק של היצע וביקוש: במידה ונחמיר על יצרני המזון הם יוכלו להגדיל את היקף המכירות שלהם גם אל ציבור רוכשי הכשרות המהודרת. יתרה מזו, כך יטענו, מה כל כך נורא בכך שכל הציבור יאכל אוכל בכשרות מהודרת? הלא "כל העדה כולם קדושים"! כלפי טענות כאלו מגיב הרמח"ל בקטע האחרון שצוטט לעיל: הבא להחמיר חייב לשקול את תולדות מעשיו. במקרים לא מעטים דרישות כשרות מסוימות עולות כדי לשרת ציבור המעוניין לנקוט במידת חסידות, אך בפועל הדרישה הופכת לכללית ומחייבת את כלל הציבור, על כל

³ מכות פ"ג מ"ז.

המשמעויות הנלוות לכך. בחלק מהמקרים הציבור אף מתמרמר ומוחה על כך, והדת מתבזה בעיניו. במקרים אחרים, האמרת המחירים באותו מקום גורמת לפתיחת עסק מתחרה שאינו כשר כלל, וציבור גדול קונה שם. במקרים אלו לא יכול אותו גוף כשרות להתעלם מתוצאות דרישתו להחמרה. הבא להתחסד עם קונו לא יכול לאחוז בהיתממות, אלא הוא זקוק לכנות, ישירות וחשבון אמיתי של רווח והפסד בקידוש השם, כפי שאומר הרמח"ל.

ה. יחסו של המחמיר לשאר הציבור

כאמור לעיל, אחת הסכנות האורבות לאדם המבקש לאחוז במידת הפרישות ולהחמיר על עצמו מעבר למחויב על פי דין, היא שבשלב מסוים הוא עלול לסבור שדרכו היא דרך הישר שעליה נצטוונו ולכן החולקים עליו נוהגים שלא כשורה. אותו אדם עלול לפסול את ההולכים על פי דין התורה המסור לכול. בסכנה זו ובמחירה עוסק הנצי"ב בהקדמתו לפירושו 'העמק דבר', שבה הוא מציב את האבות לעומת אנשי ירושלים בזמן חורבן הבית:

ויש להבין הטעם למה קרא בלעם את אבותינו בשם 'ישרים' בייחוד, ולא 'צדיקים' או 'חסידים' וכדומה... דשבח 'ישר' הוא נאמר להצדיק דין הקב"ה בחורבן בית שני, שהיה דור עיקש ופתלתול. ופירשנו, שהיו צדיקים וחסידים ועמלי תורה, אך לא היו ישרים בהליכות עולמים. על כן, מפני שנאת חנם שבלבם זה את זה, חשדו את מי שראו שנוהג שלא כדעתם ביראת ה' שהוא צדוקי ואפיקורס, ובאו על ידי זה לידי שפיכות דמים בדרך הפלגה ולכל הרעות שבעולם עד שחרב הבית. ועל זה היה צידוק הדין, שהקב"ה ישר הוא ואינו טובל צדיקים כאלו אלא באופן שהולכים בדרך הישר גם בהליכות עולם ולא בעקמימות, אף על גב שהוא לשם שמים, דזה גורם חורבן הבריאה והריסות ישוב הארץ. **חזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו ישרים.** באותה הרוח וביתר שאת נמצא דברים בחיבור שאינו מפורסם מאת אחד מתלמידי הגר"א (ראש הגבעה, עמוד ג, א-ה, ב)⁴:

ומה מאד היזהר בני מן היוהרה, כי היא המאבדת את דת התורה ואת דת הישראלי בכללו. ואמרו חז"ל "לא כל הרוצה ליטול את ה' ייטול"... עתה הגד נא לי בני מה קול הרעש הזה, וכי מה איכפת לי אם רוצה האדם להחמיר על עצמו ולעשות איזה מעשה טוב - למי יזיק או יפסיד בזה, הלא אינו עושה מעשה רע? אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת: כי הוא מחבל את כל העולם כולו במעשיו הטובים. אמרו חז"ל "רבו היהירים, ונתמעטו התלמידים"... ועל ידי היוהרה מעוור את עיניו... ולכן בני ראה שלא תעשה הטפל לעיקר בעבודת השם...

היזהר בני בריבוי והפלגה בלי הדרגה במידת החסידות. וכתב הרב בספר חובות הלבבות: כי תוספת השמן שבנר היא הסיבה לכבות אורו. ועוד כתב שאם אין עיקר אין תוספת⁵, והבן זה.

⁴ הרב פנחס בן יהודה מפולצוק, תלמיד הגר"א מוילנא, ירושלים, תשל"ה. הפניה למקור זה ולמקורות נוספים קיבלתי ממר"ר הרב צבי טאו שליט"א, ועל כך תודתי מסורה לו.

⁵ בגרסה שלפנינו שונה במעט: "וזהוהר מן הריבוי וההפלגה מבלי הדרגה פן תאבד, כי רוב השמן בנר היא הסבה לכהות אורו" (חובות הלבבות י, ז).

כמה נכונה אזהרתו מפני ריבוי והפלגה בלי הדרגה במידת החסידות. כמה חשובה ואמיתית אזהרתו של בעל חובות הלבבות כי **תוספת השמן שבנר היא הסיבה לכבות אורו**; לאמור, שאחד הדברים המסוכנים במהלך התפתחותו הרוחנית של האדם הוא הבקשה 'לקפוץ מדרגות' וליטול את שאינו ראוי לו. אדם כזה עלול ליפול בכל אותן מהמורות שעליהן עמד בעל ספר 'ראש הגבעה', ובראשן היהירות המובילה לפסילת אלו שאינם נוהגים כמותו. הרצון להוסיף שמן לנר אהבת ה' עלול חס וחלילה לכבות את הנר ולהפיל את מבקש ה' במהמורות שהן ככיבוי הנר. ויש לשים לב: בעל 'ראש הגבעה' מוסיף על דברי הנצי"ב היבט נוסף בצורך להיזהר בהנהגת חומרות. הנצי"ב כתב שהבעיה היא ביחס המעשי המזלזל והפוסל של המחמיר כלפי אלה שאינם נוהגים כמותו, ואילו רבי פנחס הכהן מעלה את החשש שהנהגת החומרות תביא את המחמיר לידי יהירות פנימית העלולה לחבל בהתפתחותו הרוחנית.

אם נחזור לנושא הכשרות הציבורית, הייתי מציע לפועלים במסגרת גופי הכשרות למיניהם ולציבור הנוטל על עצמו חומרות שונות, לשים מול עיניהם תמיד את דברי בעל ספר 'ראש הגבעה' הנ"ל. גם אם גופי כשרות מסוימים מאמצים נורמות כשרות מחמירות, אל להם לפסול את הכשרות הניתנת על ידי גופים אחרים. גם האדם הפרטי ייזהר בשעה שהוא נוטל על עצמו נורמה מחמירה, שלא יתייחר ח"ו ויפסול את ההולכים על פי שורת הדין.

בהקשר זה, אני מבקש להביא סיפור אישי בעל ערך מכונן בגיבוש דרך עבודת ה' הפרטית שלי. כאשר הייתי אברך צעיר בישיבת 'מרכז הרב', עיני כולם היו נשואות לחפש דרכים להשתכלל בעבודת ה', להתקדם ולעלות בדרך הקדושה והיראה. והנה, באחד השיעורים עלתה השאלה אם נכון וראוי לנו, אברכי הישיבה, להחמיר על עצמנו חומרה מסוימת שלא הייתה נהוגה באותה העת במטבח הישיבה. היה זה בשנת תשל"ג, שנת השמיטה, והשאלה הייתה אם להחמיר ולקנות הביתה פירות וירקות רק מיבול נכרים, ולא לסמוך על היתר המכירה שעליו סמכו במטבח הישיבה על פי הוראת הרצ"י הכהן קוק זצ"ל – ראש הישיבה. אביא בפני הקורא את התשובה שקיבלנו ממורנו לשאלה הנזכרת. אינני יכול להעיד שזה מה שאמר לנו הרב, אולם אני מביא את הדברים כפי שאני הבנתי אותם וכפי שהם נחקקו בלבי:

הקב"ה נתן לנו את תורתו, ובכל מצוה ומצוה שאנו מקיימים או לומדים אודותיה, אנו נפגשים עם דבר ה' המתגלה באותה המצוה. מסגרת קיום המצוה היא המסגרת שנחקקה בשולחן ערוך ובנושאי כליו כפי המקובל בכלל ישראל. מעבר לכך, זוהי חומרה. כאשר אדם נוטל על עצמו חומרות שאינן מגוף ההלכה, הרי שהוא עוזב את דרך המלך וסולל לעצמו מסלול חדש. גם אם הדבר נעשה למטרה חיובית, מתוך רצון שלא לעבור על גופי המצווה ומתוך רצון לעשות דבר מעבר למה שציוונו הקב"ה, כפי שהסביר הרמח"ל לעיל, מכל מקום, מעשיו אינם דבר ה' המחייב אלא יוזמה ברוכה של אותו האדם.

עניין זה הוא מאוד משמעותי – **דווקא ההולך על פי שורת הדין הוא האדם אשר נפגש עם דבר ה', והוא זה שיכול לומר 'אשר קדשנו במצוותיו וציוונו'**; לעומת זאת, המחמיר על עצמו, גם אם מדובר בהחמרה מסיבות טובות וחשובות, איננו נפגש באותה השעה עם רצונו המחייב של הקב"ה אלא עם מידת החסידות שקיבל על עצמו.

אשר על כן, מתבקש שהמחמיר יהיה מלא כבוד והערכה אל העושה את דבר ה' והמקיים מצוותיו כפי שורת הדין, ולא יבזהו ויחשוב בלבו שהוא – המחמיר, איש המעלה – הוא ההולך בדרך הישר, ואילו ההולך על פי ההלכה הפסוקה הוא פחות הערך. יתר על כן, מתבקש שהמחמיר

יעשה מעשיו בצנעה, כדי שלא יצטייר הדבר כאילו זוהי התורה המחייבת את כלל ישראל, ולא כך הוא הדבר. אם המחמיר חש שחומרה מסוימת תואמת את מדרגתו הרוחנית והוא ראוי לה, יוכל לנהוג בה בתנאי שיקפיד על כל התובנות שפורטו לעיל.

ו. סיכום הדברים

ניתן להסיק מהדברים שהובאו לעיל מספר כללי יסוד העשויים לכוון אותנו בעיצוב דרך עבודת ה' הפרטית שלנו:

1. אין זה ראוי שאדם יחפש לעצמו חומרות קודם שהרגיל עצמו בקיום שורת הדין. המאמץ הרוחני שלנו צריך להיות מופנה קודם כול לליטוש ולחיזוק שמירת המצוות על פי שורת הדין, ורק לאחר מכן עלינו לחפש חומרות והידורים אשר תואמים את מדרגתנו באותה השעה.
2. החפץ להחמיר לפניו משורת הדין בדין מסוים ומרגיש שהוא ראוי לכך, או שהוא חש צורך להחמיר ולדקדק באותו הדין כדברי הרמב"ם שהובאו לעיל, חייב לשקול את ההשלכות הנובעות מהתנהגות כזו לגבי עצמו, לגבי הסובבים אותו ולגבי כלל הציבור.
3. ראוי שהמחמיר יעשה זאת בצנעה, בלא להבליט את הדבר.
4. אל לו למחמיר לחוש גאווה בעקבות התנהגותו, ובוודאי שלא יפסול את הנוהגים כפי שורת הדין. להפך, ההולכים על פי שורת הדין הם העושים את רצון ה' הגלוי לנו ולכן היחס אליהם יהיה יחס של כבוד ואהבה, ולא חלילה של גאווה וזלזול.
5. המבקש להחמיר צריך להישמר שמא חומרתו תיתפס כזלזול ברבותיו הנוהגים על פי מידת הדין, ונמצא בזה מבזה את רבותיו.

ז. משקלה של החומרה בהנהגת הציבור

לסיום, נסיף הערה על חשיבות הזהירות בהטלת חומרות על הציבור הכללי. שאלה זו משמעותית פי כמה מזו הקודמת, כיוון שאנו עוסקים במדיניות הפסיקה לרבים. ברור מאליו, שהאחריות המוטלת על רב הפוסק לרבים היא עצומה, ועליו לקחת בחשבון גם שיקולים שהפוסק ליחיד איננו תמיד ער לגביהם, כגון: אם ההחמרה תגרום להפסד ממון של יחידים או של ציבור; אם ההחמרה תגרום לכך שהציבור יימנע מלקיים אפילו את שורת הדין ועוד. כידוע, יש ציבור לא מבוטל המעוניין בקיום ההלכה ומרגיש מחויב לה, אך אין לו עניין בתוספת חומרות שאינן מעיקר הדין. כשמתחילים להתפרסם פרסומים שבהם מתגלה שחלק מהגזרות אינן מחויבות מעיקר הדין, הדבר מוליד מורת רוח ואף אובדן אמון במערכת הרבנית. מאידך גיסא, חובה על הרבנים האמורים להכריע בשאלות ציבוריות לשקול היטב אם הציבור יצליח לשמור על שורת הדין בלא שנציב לפניו סייגים לדין. שני קטעים מאלפים מתשובותיו של הרב קוק, שהיה ידוע כחסיד שבכהונה ושנהג בעצמו בדרכי חומרה שונות, עשויים להאיר לנו את דרכנו בעניין:

כשיראו העם כולו שמה שהוא מותר אנחנו מתירים, אז יאמינו ביותר שכל מה שאנו אוסרים הוא מפני שכך הוא דין תורה... אבל אם נאסור אפילו דברים הבאים על ידי המצאה חדשה שלא היה מעולם כלל, יאמרו שהרבנים רוצים להחמיר מלבם ואינם חסים על הציבור, ובזה יש נתינת יד לפרצות גדולות ה' ישמרנו. (משפט כהן סי' עו, עמ' קג)

ובמקום נוסף:

שאני יודע ברור תכונת בני דורנו, שדווקא על ידי מה שיראו שכל מה שיש להתיר על פי עומק הדין מתירין אנחנו, ישכילו לדעת שמה שאין אנו מתירין הוא מפני אמיתות דין תורה, וימצאו רבים הדבקים בתורה שישמעו לקול מורים... מה שאין כן כשיתגלה הדבר שישנם דברים כאלה שמצד שורת ההלכה ראויים הם להיתר, ורבנים לא חשו על טרחם וצערם של ישראל והניחו את הדברים באיסורם, יוצא מזה חס וחלילה חילול השם גדול מאוד.

(אורח משפט סי' קיב, עמ' קכו)

הדברים מאירים מעצמם.

האתגר הראשון והחשוב המוטל על מנהיגי הציבור בתחום זה של קביעת נורמות הכשרות, איננו בהוספת חומרות, כפי שביארנו לעיל, אלא בדאגה לכך שהלכות הכשרות כפי עיקר הדין תישמרנה בפועל; שמערכת הכשרות תהיה אמינה, ושההשגחה במקומות השונים תיעשה באחריות מרבית. היעד הוא שהרוכש מוצרי מאכל או שירותי הסעדה שיש להם תעודת כשרות רגילה, יוכל לסמוך על כך שתוכה של אותה תעודה הוא כברה, ולא יצטרך לחשוש שמא רמת ההשגחה באותה הכשרות איננה תקינה וקשה לסמוך עליה, כפי שקורה לצערנו היום במקומות שונים.

במקביל, על אותם הרבנים האחראים על גופי הכשרות מוטלת האחריות לקרב את כלל הציבור לצריכת כשרות לפחות ברמת החיוב הבסיסית. דבר זה ייעשה על ידי קביעת נורמות המוכתבות על פי שורת הדין ולא יותר מכך, כאשר במקביל יינתן פרסום נאות לכך שגדולי התורה מורים שניתן לסמוך על הכשרות הרגילה.

כאשר המערכת הרגילה תעבוד בצורה אמינה והציבור יוכל לסמוך עליה בעיניים עצומות, הבר"צים וגופי המהדרין למיניהם יקבלו את המקום הראוי להם. הציבור הרחב יוכל בלב בוטח לסמוך על מערכת הכשרות הרגילה, ואילו היחידים המבקשים להחמיר על עצמם בתנאים שפורטו לעיל יוכלו לרכוש תוצרת בהכשרים המחמירים.